

Kertenkele ukuru

METİN KARABAŐLU

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2017
Sertifika no: 17313

İZ YAYINCILIK: 936
(*karakalem kitaplığı*)
düşünce dizisi: 120
ISBN: 978-605-326-155-1
12. baskı; İstanbul, 2017

Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi 12/280, Topkapı-İstanbul
telefon: (212) 5207210 • faks: (212) 5115791
www.iz.com.tr • bilgi@iz.com.tr

kapak: Hamdi Akyol

Basıldığı yer: Alemdar Ofset Matbaacılık Davutpaşa Caddesi
Besler İş Merkezi No: 20/29 Topkapı/İstanbul (Sertifika no: 22953)

METİN KARABAŞOĞLU

Kertenkele Çukuru

METİN KARABAŞOĞLU, 1964 yılında İzmir'in Tire ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada gördükten sonra İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi. Okul yıllarında yazmaya başladığı *Köprü* dergisinin bir süre yayın yönetmenliğini de yaptı. İz Yayıncılık'ın kuruluşunda yaklaşık 5 yıl editörlüğünü üstlendi. Muhtelif yayınevlerinde yayın yönetiminde bulundu. Muhtelif radyo ve TV'lerde programlar yaptı. Karakalem Yayınlarını kurdu, *Karakalem* dergisinin yayın yönetmenliğini yürüttü, Karakalem Seminerlerini başlattı. Çok sayıda kitabın tercüme, edisyon ve redaksiyonunda imzası olduğu gibi, bir dizi ismin yayın dünyasına kazandırılmasına da katkıda bulundu. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

bilgi ve iletişim için:

website: www.karakalem.net

e-mail: metinkarabasoglu@yahoo.com

twitter: <https://twitter.com/mkarabasoglu>

facebook: <https://www.facebook.com/MetinKarabasoglu1>

Yayınlanmış Eserleri:

- *Kur'an Okumaları* (5 kitap) • *Hadis Okumaları* (2 kitap) • *Risale Okumaları* (5 kitap) • *Peygamberin Bir Günü* • *Sizin Yıldızınız Kim?* • *Peygamberin Kardeşleri* • *Küçük Şeyler* • *Oyuncak Tamirhanesi* • *Said'leri Ararken* • *Tehlikeli Denemeler* • *Gece Yürüyüşü* • *Düşünceler* • *Gölgeler ve Işıklar* • *Bilimin Öteki Yüzü* (S. Demirci ve Y. Mermer ile birlikte) • *Melekleri Ürkütmeden* • *Camide Dans Var* • *Ruh Bakımı* • *Kertenkele Çukuru* • *Mucize Avcısı* • *Geldim, Gördüm, Sordum* (ilk baskılar: *Ona Doğru* başlığıyla)

İçindekiler

Önsöz 9

Birinci Bölüm: Milliyetçilik

‘Sen’li, ‘ben’li bir yolculuk 17

Ne mutlu insanım diyene 33

Milliyetçiliğin alfabesi 43

İkinci Bölüm: Dünyevileşme

Para aynasında toplum 57

Üçüncü Bölüm: Kemalizm

A’dan Z’ye Kemalizm 85

Ekler

Tek Parti devrinden bir ibret kitabı 123

kertenkele çukuru

Mustafa Kemal neden milliyetçiydi?	125
Bambaşka bir 'zulüm' tablosu	131
Devrimler mi, demokrasi mi?	133
Cumhuriyet aydınının inanç tablosu	137
Bir 'yarışma'nın öyküsü	141
İki milliyetçilik ortasında Türkiye	145
Milliyetçiliklerin milletlere ettiği kötülükler	151
<i>Kitâbiyat</i>	155

*“...Öyle ki, eğer onlar zehirli bir kertenkele çukuruna girseler,
siz yine onların peşinden gideceksiniz.”*

— HZ. MUHAMMED (a.s.m.)

Önsöz

EKSİLERİN ARTILARI, yanlışların doğruları izlediği bir keşme-keşin ortasındayız. Güzel ile çirkin, iyi ile kötü, hayır ile şer, gerçek ile yalan arasında insanlık tarihi boyunca yaşanan büyük mücadele bugün bütün hızıyla sürüyor. Dış dünyadan dünyamıza güzellikler kadar, zıddı da taşıyor. Yolumuzu aydınlatan fikirler kadar zehirli düşünce oklarına da muhatap oluyoruz. Etrafımızda binbir güzellik kadar, gizli-açık engebe-ler ve çukurlar da mevcut.

Böylesi bir hengâmda hızımızı kesen, bize duraksamalar, alçalıp yükselmeler, gelgitler yaşatan ilâve bir durum daha söz konusu. Gözümüz önündeki dünyada, gerçekten artılar ve eksiler de olsa, hiçbir eksi “Ben eksiyim” demiyor. En felâketli ideolojiler bile güzellik postuna bürünüyor. En yanıltıcı hayat tarzı bile, kendini ‘ideal model’ olarak sunuyor. Bu ortamda, gerçek doğru ile sahtesini; gerçek güzel ile güzellik kisvesine bürünmüş olan başkaca şeyleri ayırmak, biraz gayret istiyor. Hem de daimî bir gayret!

Kertenkele Çukuru, işte böyle bir ortamın tam ortasında yaşanan kimi muhasebelerin peşi sıra doğdu. Bizler de iniş çıkışlar, bizler de gelgitler yaşadık ve elbette şimdi de yaşamıyor değiliz. O gelgitlerin davet ettiği sorgulamalar, bizi meselenin odak noktasını bulma çabasına götürdü ve öylece, karşımıza bir 'üçleme' çıkıverdi. Elbette meseleyi tümüyle tesbit edip, mutlak bir çıkış yolu sunuyor değiliz. Ama *Kertenkele Çukuru* birçok şahsî gözlemin de eşliğinde, kimi ipuçları sunuyor olsa gerektir.

Bir kitap, hiçbir zaman, gerçek anlamıyla yazarının değildir. Ne bu hayatı, ne aklımızı ve kalbimizi, ne de akıl ve kalbimizi aydınlatan ilahî rehberi kendimiz bulduk. O yüzden, kitapta yer alan hakikatli noktaların öncelikle bizi bu hal üzere yaratan Rabbimize yönelik bir şükürün konusu olduğu düşüncesindeyiz. Şükürü gerektiren diğer bir husus daha var: Bu kitabın gerek düşünme, gerek malzeme toplama, gerek yazma safhasında birçok sevgili arkadaşımın yardımı oldu. Özellikle İzzet Akyol, Senai Demirci ve Murat Çiftkaya'nın katkılarını belirtmeden geçemeyeceğim. Hepsine teşekkürler.

METİN KARABAŞOĞLU
İstanbul, Mayıs 1992

İkinci baskıya önsöz

YIL 1988 İDİ VE KENDİMİZİ 'GENÇ' olarak hissettiğimiz günlerdi. Bir akşam vakti, gençlik döneminin hayat boyu anılan o meşhur 'yemek sohbetleri'nden birini yaşıyorduk. Aynı mekânı paylaşan birkaç arkadaşlık; sohbet uzamış, sonraki saatleri de kuşatmıştı. Sohbetimiz, 'Kemalizmin restorasyonu' olarak özetlenen 12 Eylül'ün ektiği tohumların henüz filiz vermeye başladığı o günlerde, üç büyük tehlikenin kapıda olduğu hususu üzerinde düğümleniyordu. Gelecek günler, ehl-i imanın, üç ciddi fitneye maruz kalacağı günlerdi. 'Kurt gövdenin içine girmişe benziyordu ve ehl-i dinin işi hayli zor olacaktı.

O gün konuştuklarımızı, hâlâ daha hüzünle hatırlıyorum. Bir gönül beraberliğinin semeresi olan 'feraset'imiz, umumî akışı tersine çevirme noktasında pek işe yaramış olmasa bile, en azından bizi ve bazı gönül dostlarımızı bir nebze o hengâmeden çekip kurtardığı için, beni hâlâ daha şükre sevk ediyor. Kemalizmin sorgulanıyor ve sarsılıyor gözükteği o dönemde, ilerleyen yıllarda onun yeniden güç kazanacağı

gibi bir öngörümüz olmuştu. Sebebi ise, artık insanların müt-hiş bir 'dünyevîleşme'nin ardına düşmesi, ehl-i dinin bile bu sürece seve seve katılması idi. Artık, ehl-i dinin de 'rejimin nimetleri'nden istifadeyle, dünyevîleşmenin karşısında değil, yanında yer alacağı gibi bir endişemiz vardı. Keza, milliyetçiliği ok, Türkçülüğü şiar edinen bir ideolojinin meyvesi ve antitezi olan Kürtçülüğün PKK ile kazandığı yeni ve tehlikeli boyutun, milliyetçiliği—gerek Türkçülük, gerek Kürtçülük suretinde—daha da tırmandıracağını öngörmüştük.

Bu durumda ne yapılabilirdi?

Yapılması gereken ilk şeyi yapmaya çalıştık, ve kendimizi bu fitnelerden uzak tutmaya gayret ettik. İkinci adımda, di-limizin döndüğü kadarıyla, bu üç meseleye dikkatleri çekip bir çıkış yolu sunmaya azmettik. Nitekim 'esma-i hüsnâdan 'âhiret'e, 'ubudiyet'ten Kur'an'ın Kelâmullah oluşuna uzanan bir dizi imanî çalışmayla beslenen o güzelim yılın son döneminde, ardı ardına, 'mahşerin üç atlısı'na dair üç kapsamlı dosya hazırladık. *Köprü* dergisinin 1988 yılını bilenler, bu üçlemeyi hemencecik hatırlayacaklardır.

Ne var ki, tüm bu yazıların dili biraz 'örtülü' olma duru-mundaydı. Bunun ise, birden fazla sebebi vardı. İlki, 'dışa dö-nük' kalan gözlemlerin, deyim yerindeyse 'gırtlaktan aşağı git-meyişi' idi. İnsan kendi hayatını da sorgulamaya açmadıkça, yazılanlar kuru akli tahliller düzeyinde kalıyor, kalblerde ma-kes bulmuyordu. Bu bakımdan, 'birinci tekil şahıs' olarak yaz-dık ve kendimizi hariçte tutmamaya gayret ettik. Bu ise, böylesi tahlillerin genel üslubuna aykırı idi. Ne 'yüksekten bakan' bir tavır vardı; ne de yığınla teknik terim ve dipnot. Bu, sanırım, kimilerini, şu küçük kitapçığı okumadan hafifsemeye itti.

Diğer taraftan, özellikle milliyetçilik, 'mukaddesatçılık' eki-ni hâlâ muhafaza ettiği o günlerde, birçok ehl-i din için dahi 'sorgulanamaz'lar arasındaydı. Bizim ise, 'pire'yle işimiz vardı, yorganla değil. En son söylenmesi gereken, en son söylenme-

li; zihinler, adım adım bir sorgulamaya davet edilmeliydi. Bu yüzden, özellikle ilk bölümde konunun çok ‘yayılmış’ biçimde ve ‘örtülü’ halde ele alındığı görülecektir. Bile bile böyle yapılmıştır—ki, bu ‘ön adım’ın, sonraki yıllarda çok daha açık ve keskin tahlillere zemin hazırladığını, diğer çalışmalarımızı takip edenler rahatlıkla görebilirler.

Özellikle üçüncü bölümde, 5816 sayılı kanunu gözönünde tutmamız gerekiyordu—ki, bu zorunluluk, hâlâ daha var. Ayrıca, yaygın olan tavra uyup Mustafa Kemal’in şahsına odaklanmak yerine, Kemalizmi sorgulamayı esas tuttuk. Bu ise, bir şahısla başlayıp biten ‘kolaycı’ ve nefse hoş gelen bir tahlili değil; Kemalizmin öncesini ve—kendi hayatımız dâhil—bugünü de sorgulamayı gerektirdi. Nefislerimizin, ucu kendine de dokunan bir sorgulamadan pek hoşnut olmadığı ise, erbabının mâlûmu!

Zaten, konuyu başkalarına ihale eden; kendi dünyalarımızdaki yansımalarını ise hiç mi hiç araştırmayan bir yaklaşıma oldum olası ısınabilmiş değilim.

Sonuçta ortaya çıkan, üç zor ve ‘belâli’ konuyu birinci tekil şahıs anlatımıyla ve bir deneme sıcaklığında tahlil eden çalışmalardı. Sanırım, bu yazılar, okuyanlar için semereli oldu; ama ‘sürelî’ her yayın için geçerli olan risk onların da başına geldi. Derginin yeni sayıları birer birer çıkarken, o yazılar ‘geçmişte’ kalıverdi.

Bu ‘üçleme’nin bir kitap kalıbına girişi, işte bu sebebe dayanıyor. Sözüne ettiğimiz fitne gitgide alevlenirken, ‘eski sayı’ diyerek unutulma riski olmayan bir kitapçık suretinde, aynı konuyu dile getirmeyi sürdürüelim istedik. Yüreğimizde bu isteğin deprendiği günler ise, Muhammed-i Arabî aleyhissalâtu vesselâmın hayatına dair yoğun bir okuma çabasına girdiğimiz günlerdi. İşte bu vesileyle öğrendiğimiz, âhir zamana dair bir hadis, kitabımızın başlığını belirledi: “Kertenkele Çukuru.”

Zira bu hadisinde, Resul-i Ekrem (a.s.m.) ümmetini, âhir

zamanda Yahudilerin ve Hıristiyanların peşine düşme tehlikesine karşı uyararak şu haberi veriyordu: “Öyle ki, onlar bir zehirli kertenkele çukuruna girseler, siz yine onların peşlerinden gideceksiniz.”

Kitap boyunca tahlil edilen üç unsurun, Hz. Peygamberin verdiği haberin şümülünde olduğu kanaatini taşıyoruz. Meselâ, dünyevileşme, yani ‘dünyayı dine tercih,’ esasen önce Yahudiler, ardından Hıristiyanlar arasında doğdu; ve nicedir, bizim dünyamıza da zerkolunuyor. Milliyetçilik, esasen felsefe medeniyetinin çocuğu; ne var ki, değişik suretler giyinerek bizim de damarlarımızda geziniyor. Kemalizme gelince, onun ne için ve neye karşı doğduğunu sağır sultan bile biliyor.

Sözün kısası, dikenli bir tarlada yaşıyoruz. Gözümüz tarlanın ötesinde; ama biz ilerlemeye çalışırken, ‘kertenkele çukurları’ yolumuzu kesiyor; dikenler eteğimize yapışiyor. Tarlanın ötesine gitmek ise, dikenleri tanımayı, çukurları bilmeyi, tedbirini almayı gerektiriyor. Bunun için de, Kur’ânî bir tefekkürle yoğrulup Muhammed-i Arabî aleyhissalâtu vesselâmin nebevî talimi ve sünnet-i seniyyesi ile şekillenmiş bir hayatın izini sürmek gerekiyor.

Kertenkele Çukuru, yazarına ve okuyucusuna bu yolda yardımcı olmayı sürdürürse, ne mutlu!...

METİN KARABAŞOĞLU

İstanbul, Mart 1997

Birinci Bölüm

Milliyetçilik

*“Yerküremize uzaktan bakınca, millî sınır diye bir şey
göremiyoruz. Uzaydan gezegenimizin incecik mavi
bir hilâl, sonra da yıldızlar şehri arasında
bir ışık noktası olarak görüldüğünü izleyince,
etnik ya da millî şovenist davranışların sürdürülmesi
akıl almaz bir davranış haline geliyor.”*

— CARL SAGAN

‘Sen’li, ‘ben’li bir yolculuk

İÇİNİZDEN BİRİYİM BEN. Herhangi biri. Aynı gökkubbenin altında, aynı yerin yüzünde yaşıyorum. Aynı sudan içiyorum, aynı havayı soluyorum. Güneş, benim pencereme de doğuyor. Dolunay, geceleri, benim dünyama da ışıldıyor.

Sizden biriyim yani. Herhangi biri. Sadece adım başka.

“Adım başka” diyemediğim insanlar bile var aranızda. Adaşlarım var. Onlarla da, başkalarıyla da, öylesi ‘-daş’lı, ‘-taş’lı nice bağım var. Kiminizle meslektaşım. Kiminizle hemşehriyim. Kiminizle kardeşim. Kiminizle arkadaşım. Kiminizle beraber, aynı takımı tutuyorum. Kiminizle, ikide bir, kaptırıp, aynı takım için “En büyük... En büyük...” diye tutturuyorum. Kiminizle aynı partiye oy veriyorum. Galiba, hemen hepiniz ile, aynı devletin vatandaşıyım da.

İşte, öylesi bir ‘-daş’lar silsilesi örmüşüm kendime. Aslında, öyle bir silsile zaten varmış da, doğar doğmaz ben içine düşmüşüm. Sizin gibi. Beraberce.

Şimdi, sizinle kaç konuda ‘...daş’ız, kimbilir. Öyleyim, öyle

olmasına. Ama iş kendimle sizin aranızda bir “Ya siz, ya ben” tercihine varıp dayanınca, kusura bakmayın, bütün o ‘...daş’-lar anında dünyamdan siliniyor. Bundan adım kadar eminim.

Geçenlerde bunu öyle keskin bir şekilde yaşadım ki... Arkadaşım, meslektaşım, takımdaşım ve hemşehrim olan biriyle beraberdim. Durakta otobüs bekliyordum. Otobüs geldi; ve hemen öne atıldım. Sonra farkına varıp, riyakârca “Buyrun, önce siz” dediysem de, içimden keşke o da “Rica ederim, siz buyrun” dese diye bekledim. Ümidim boşa çıkınca da sinirlendim. Niye? Hiç. Sadece ‘önce ben’ düşüncesi yüzünden...

Sonra dikkat ettim. Bir değil, iki değil, hep öyle davranıyorum. Hep, otobüse ilk önce binen kimse olmanın yolunu arıyorum. İkinci binen olsam kıyamet mi kopar? Hayır. Ama o zaman birinci binen olamam ki. Üstelik, siz de benimle aynı duygular içindediniz gibi. Zaten, geçenlerde o yüzden kavgamız olmadı mı:

“Hoop! Sıranı bilsene kardeşim.”

“İyi de, beyefendi, niye beni dirseğinizle ittiniz?”

“Ne itmesi birader?”

“Bal gibi ittin işte.”

Sonra bir incir çekirdeğine sığmaz gürültü patırtı... Bir ‘ben’ uğruna, saatler boyu moral bozuklukları, sinir nöbetleri...

Nasıl olduysa, bunu farkettilim. Farkedince, üstüne üstüne gittim. Gördüm ki, iş sadece duraklarda olup bitmiyor. Otobüse binince bu defa boş koltuk koşturması içimizi kaplıyor. “Şu önümdeki adam inse de, yandaki delikanlıyı omuz çalmıyla arkaya itip koltuğa ben otursam.” Çalıştığım işyerinde, yemek sırasında aynı ‘önde olma’ duygusunu yaşıyorum. Bir arkadaş toplantısında en iyi konuşan kişi olmak istiyorum. Oturduğum evi, sizinkinden güzel görüyorum. Sizinkinin daha güzel olduğu ap açık ortada ise, ben daha güzelini edinmeye çalışıyorum.

Arabam olsa, ona dünyanın en iyi arabası demek için epey

marifetler uyduracağım. Aldığım yeni gömleği, binbir ilaveyle allayıp pullayıp, "O şartlarda bundan daha iyisi, dünyada olmaz" diyeceğim. Okulumda birinci olacağım. Okulum en birinci okul olacak.

Daha nicesi...

Kusura bakmayın, bu arada, size de bir diyeceğim var. Siz de benden farklı sayılmazsınız. Bu 'ben'cilik, hepimizi bir yanımızdan tutup yakalamış. Beraberce 'ben'cilik oynuyoruz. 'Ben'ime destek verdiğiniz yerde sizinle "Al gülüm, ver gülüm." Bir de rüşvet: "İltifatınıza teşekkür ederim. Ama siz de... Değil mi efendim?" Ama bir de 'ben'ime sırtınızı dönerseniz: "Yüzünü şeytan görsün." "Kadir kıymet bilmez adam."

Aslında biraz mazur sayılırız. Gerçi, doğar doğmaz gözlerimizi "Senin kaşın, benim gözüm" diye açmadık. Doğar doğmaz, "Benim topum daha güzel" dediğime dair birşey de söylemedi annem. Ama, biraz da sayesinde, çocukluğum, komşumuz Zihni Amcanın oğlu Mehmet'le yaşadığım 'senin top-benim top' kavgaları içinde geçti. İşin bir de 'senin baban-benim babam' tarafı vardı. Kimbilir, kaç kişiyle 'senin baban-benim babam' kavgası edip durdum.

Şimdiki çocukların kavgası da o. Geçen Cumartesi evde otururken, sokakta bir daha o kavgaya şahit oldum. Ufak bir mızıkçılık, işi bir daha oraya getirdi ve:

"Ama oğlum, benim babam senin babanı döver" dedi biri.

Diğeri sustu. Belli ki, kendi babası hayli çelimsizdi. Ama bilgiç bilgiç konuştu sonra:

"Ama senin baban Allah'ı dövemez ki."

Susma sırası, bu defa öbüründeydi. Bir daha da konuşmadı. Ne diyebilirdi sahi? Bense, düşündüm. Onca yıllık çocukluğumda böyle bir cevabı hiç düşünemediğimi düşündüm. Bütün babaları aynı Allah'ın kulu göremediğimi düşündüm.

Başka herşeye de öyle bakamamıştım. Herşeyi 'benim-başkasının' diye parçalamış; 'benim' dediğimi hep zeytinyağı mi-

salı üste çıkarmıştım. Bana sorsanız, bizim şehir gibisi yoktu. Bizim mahalle şehirde bir taneydi. Bizim ev, mahallede bir tane. Bizim ilkokul, şehrin ‘en ilk okulu’ idi. Bizim sınıf, okulun en çalışkan sınıfıydı. Bizim sınıfın en çalışkan çocuğu bendim.

O çocuk, o okulun o sınıfında neler neler öğrendi, bilseniz. Meselâ, yaşadığı ülkenin, aslında ‘en önde gelen ülke’ olduğunu öğrendi. Vatandaşı olduğu devleti, ‘en birinci devlet’ olarak bildi. Mensubu bulunduğu milletin, ‘en birinci millet’ olduğunu duydu. Bir hocam, “Cennet gibi bir yurdumuz var” deyip dururdu. İtirazım yoktu. Ama diğer ‘yurt’lar cehennem değildi ki... İsviçre de cennet gibiydi meselâ. Sonra, orada öğrendim ‘ne mutlu’ olmanın formülünü; orada öğrendim ‘dünyaya bedel’ olduğumu.

Seneler geçti. Üniversite kapısına düştü yolum. Fakültede bir hocam, ısrarla “Bir Türk, bin İtalyan’a bedeldir” derdi. İlk önce maksadını anlayamadım. Aklıma takıldı. Düşündüm. Kendimi bin İtalyan’a bedel görmüyordum. O halde nasıl ‘dünyaya bedel’ olurum? Ama şimdinin çocukları da, ilkokullarda hep ‘dünyaya bedel’liği öğreniyor. Üstelik, hayli tehlikeli boyutlarda. Geçenlerde bir arkadaşımı ziyarete gitmiştim de, ilkokulu yeni bitiren kardeşinin bir vesileyle önüme gelen ‘iş defteri’nde gördüğüm bir cümleyle irkildim. Ufaklık, bir mısrayı açıklamak için, şöyle yazmış ödevine: “Türk milleti sinirlendiği zaman herkezi çiner. Türk milletine yanlış bir hareket yapanlar ve yeltenenler, çok ağır ve süründürerek ve yalvarttırır şekilde cezalandırılır.”

Doğrusu ya, tüylerim diken diken oldu. İyi ki, ufaklığın milletindenim. Yoksa... Çiğnenme. Hem de, ‘çok ağır.’ ‘Ve süründürerek.’ ‘Ve yalvarttırır şekilde...’ Allah korusun!

Eh, okulların böyle ‘eğittiği’ bir ülkede, herkesin ‘ilk önce ben’ kavgasıyla bindiği bir otobüste, omuz çalımıyla boşalan koltuğa çöken beyefendi, elbette alnında “Türkiye Türklerindir” yazan gazeteyi çarşaf gibi açabilir. Buna bir itirazımız da

olmaz, olamaz. Ama o ibarenin azıcık altında bir haber okuruz: "Almanya'daki Türk işçilerinin yabancı düşmanlığına karşı..." Neymiş efendim, kimi Almanlar, yani 'Nazi hortlakları,' "Auslander raus!" diye tutturmuşlar. Türkçesiyle, "Yabancılar dışarı" yani. Daha da Türkçesi, "Almanya Almanlarıdır."

İşte buna itiraz edilir. "Ne demek efendim, 'Almanya Almanlarıdır?'" Başka bir ülkede doğmuş biri oraya göç etsin, çalışsın, çabalasın, sonra da sen sırf "Alman değil" diye, sırf "Almanya'da doğmadı" diye "Defol" demeye kalk. Olur mu canım? Elbette olmaz. Ama baştaki lâfi baştacı edersem, bu mantık çarpıklığına bir diyeceğim de olmaz.

Oysa, bir 'vahşi' Kızılderilinin 'medenî'lere yönelttiği enfes bir soruyu hatırlıyorum: "Bizden topraklarımızı satmamızı istiyorsunuz. Bizim olmayan şeyi, size nasıl satarız?"

Öyle ya. Her yer Allah'ın mülkü, herkes onun mahlûku ise... Kimin mülkünü kime veriyorsunuz? Kimin mülkünü benlenip, başkasını kovmaya kalkıyorsunuz?

Böylesi düşüncelerin dünyamı bir nebze aydınlattığı bir gündü. Arkadaşım Salih'le beraber, eve dönüyordum. Otobüste, beraberce 'İstanbul'u konuşuyorduk. "İstanbul çekilmez olmuş" diye söze karıştı bir yaşlı amca. Lâf uzadı. Döndü, dolaştı. Tam Bayezit Camiinin önünden geçerken, 'caminin harikulâde mimarisine, o akşam alacakaranlığında insanı sürüklediği sonsuzluk iklimine' kadar geldi. Sonunda, yaşlı amca şöyle bir nokta koydu:

"Dünyanın başka bir yerinde, böyle bir duygu veren bir esere rastlayamazsınız. Bunu *biz* yapmışız."

İndi otobüsten. Titrek titrek yürümeye başladı. Salih'le ben bakıştık. "Son sözü, bütün o güzel tasvirlerini sildi süpürdü" dedim. Salih ekledi:

"Cami gerçekten harika. Zaten harika. Onu harika yapmak için başka herşeyi alçaltmaya gerek yok ki."

Ama, nedense, içimize bir kurt düşmüş işte. Kemiriyor. Ke-

mirdikçe semiriyor. Kurdun adı, 'ben.' Başkalarını kendimden, kendimizden aşağı, düşük, geride, noksan gösterdikçe daha bir semiriyor. Onların öyle görünmesi, güya kendisini 'daha bir en büyük,' 'daha da en üstün' yapıyor çünkü.

Bu olay, sadece şimdi, burada, sadece bende oluyor değil. Herkeste, her yerde, her zaman olagelmiş. Her zaman, insanlar kendi 'ben'lerinin 'en üstün'lüğü üzerine kavga vermişler. Sıkıştıkları yerde de, önce 'benim naçiz vücudum' diye acziyetini kabulden sonra, işi "Biz en üstünüz"e getirmişler. 'Ben' değil, 'biz.' Ama içinde 'ben' de varım.

Meselâ, 1920'lerde, Türkiye'de Hamdullah Suphi diye biri çıkmış. Türk Ocakları'nda dumanlanırken, bir defasında, bir Romanyalı doktordan şunu nakletmiş: "Ben bir Romenim. Yıllardan beri buranın doktoruyum. Her yıl bölge gençlerinin askerlik muayenelerini yaparken, önüme dikilen her gencin adını sormadan hangi milletten olduğunu anlarım. Romen ve Bulgar gençlerinin çoğunun vücut yapılarında muhakkak bir estetik kusur göze çarpar. Türklerde asla. Hemen hepsi, usta bir heykeltcinin elinden çıkmış gibidir."

Romen doktor öyle mi dedi, yoksa Hamdullah Suphi mi öyle anladı, bilmiyoruz. Ama Hamdullah Suphi, neden mi bunu anlatıyor? Türklerin—yani kendisinin—vücudunun mükemmel olduğunu söylemek için. Buna itirazımız yok. Allah'ın yarattığı herşeyin mükemmel oluşundan kim şüphe eder? İnsanın yaratılışı baştan başa bir mükemmellik âbidesidir. İster Türk, ister Yunan, ister Arap, ister Ermeni olsun, her insanın bedeni, ilahî sanatın mükemmelliğini belgeliyor. Fakat "Türkler mükemmel" demek için, "Romenler ve Bulgarlar kusurlu" demenin ucu nereye varıyor? Bu söz, hâşâ, Allah'ın bazan mükemmel, bazan kusurlu yarattığı mânâsını taşıyor mu? Yahut, yarattıkları arasında ayrım gözettiği, tabir caizse, bazı milletlere 'torpil geçtiği' mânâsına gelmiyor mu?

Bir insan, kendisini yüceltmek için Allah'ın yaratışını, rah-

metini, kudretini ve de adaletini bile itham edebiliyormuş demek. Korkunç!

Hamdullah Suphi'den mülhem Ziya İlham Zaimoğlu namında biri, *Türk Yurdu*'nun Ocak 1965 sayısında işi daha ileriye götürmüş. "Türk güzelleri, sadece vücut estetiği bakımından değil, ruh ve ahlâk bakımından da yeryüzünün en güzel insanlarıdır" diye yazmış. Yine Allah'ın kudretini, yine Allah'ın rahmetini ve adaletini suçlama—yine sırf kendini yüceltme uğruna.

Hamdullah Suphi'nin 'aziz reis' diye hitap ettiği, "Ne mutlu..." sözünün sahibi bir başkası ise, sene 1932 gelip, Keriman Halis isimli bir hatun dünya güzeli seçilince şöyle demiş: "Türk ırkının necip güzelliğinin daima mahfuz olduğunu gösteren dünya hakemlerinin bu Türk çocuğu üzerindeki hükümlerinden memnunuz. Şunu ilâve edeyim ki, Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihî olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli intihap olunmuş olmasını çok tabii buldum."

Küçük bir not: Bu sözlerin sahibi, 1933'te böyle konuşmamış. 1934'te, 1935'te ve sonrasında da. Niye mi? Dünya hakemleri 'taraf tutmaya' başlamışlar! O yüzden, "Türk kızları yarışmaya gitmesin" demiş.

O 'reis'in fikir babası Ziya Gökalp'in yazılarına dalıp benzer ibareleri okuduğum bir gündü. Kütüphanemdeki bir kitap ile, o gün, yolum başka ülkelere kadar uzanıverdi. Gökalp'in "Kızıl Elma"sını andırır "Alman Vatanı" isimli uzunca bir şiir ile tanıştım. Dolayısıyla, bir anlamda Almanların Ziya Gökalp'i şair Arndt ile de. "Almanların vatanı nedir?" diye soruyordu Arndt. Cevabı kendisinden menkul: "Alman dilinin ses verdiği yer/ ve Allah bile cennette Almanca şarkılar söyler/ İşte vatan bu olmalı/ Bu benim vatanımdır de, ey yiğit Alman." Şiir şöyle devam ediyordu: "Orada yabancı saçmalıklar kökünden kazınır/ Her Fransız bir düşman sayılır/ Her Alman bir dost/ İşte

olması lâzım gelen budur/ Bütün Almanya böyle olmalıdır.”

“Bu şiire ne buyrulur?” dersiniz, Londra Üniversitesinden siyaset bilimci Kenneth Minogue şöyle buyuruyor: Arndt’ın niyeti “milliyetçiliği bir dinî hayat tarzı olarak sunmak. Arndt, açıkça, Allah ile milleti birleştirmeye çalışıyor. Ve belki, kendi kafasında onları gerçekten kaynaştırmış.”

Bu yorumu yine de iyimser buluyorum. Bana kalırsa, Arndt, esasen milletini ilâhlaştırmaktan başka birşey yapmış olmuyor. Güya Allah’a bile Almanca şarkılar söylediğine göre...

Şimdi de size bir piyes sunalım: Yine Almanyadan. Yazarı, Heinrich von Kleist. Piyenin kahramanı Hermann, tam bir Alman milliyetçisi. O sıralar, Almanya Romalılar ile savaş halinde. Ama bir Romalı, yanmakta olan bir Alman çocuğunu kurtarıyor. Bu insanî hareket kulağına gelince, küplere biniyor Hermann: “Eğer bunu yaptıysa, lânet olsun ona. Bir an için kalbini yumuşattı, bir an için benim büyük Almanya ülküsüne ihanet etmeme sebep oldu” diyor. Ne garip, değil mi? Kendi içinizdeki ‘ben’lik sevgisi, kendi içinizdeki ‘başkası’ düşmanlığı uğruna, onun insanlığına lânet ediyorsunuz.

Hermann, Romalı askerlerin Alman esirlere iyi davrandığı kendisine bildirilince, yine köpürüyor: “Ama ben, içim intikamla dolu, onlardan ateş, yağma, şiddet, cinayet ve azgın bir savaşın bütün vahşetini bekliyordum. Bana iyi davranan Latinleri ben ne yapayım?” Demek istediği şu: “Ben ateş, yağma, şiddet, cinayet, azgınlık için yanıp tutuşan vahşinin, canavarın biriyim. Ama onların insaniyeti, vahşetimi kusmama mani oluyor. Lânet olsun.”

Lânetler Hermann’a olsun. Yazık. Kendi milletini sevmek için, başkasından nefrete ve de vahşete muhtaç olanlara yazıklar olsun.

Ama o insanlık sapkınları sadece Almanyadan çıkmamış. Aynı ruh, gün gelmiş, başka bir iklimde hortlamış. Lord Bolingbroke’un kaleminden, İngiliz millî marşına, “Hükmet,

Britanya; dalgalara hükmet” diye yazdırmış. Oradan ABD’ye geçmiş. “Yıldızlardan yapılmış bir milletiz” demiş. Bırakın dünyayı, yıldızları da sahiplenmiş. Sonra Atlantik’ten geri dönmüş. Fransa’ya gelip, Abbé Raynal’ın kafasına girmiş. Millet adına devleti yücelttirip, şöyle dedirtmiş: “Devlet din için değil; din devlet için. Devlet herşeyden âlâ.”

Ardından, İngiltere’den Charles Darwin girmiş devreye. Bütün kabarmış iştihalar, onun inkâr ile sefilleşmiş ruhunda, en geçerli mazeretini bulmuş: “Doğal ayıklama... Hayat mücadelesidir... Zayıf olan ölür... Güçlülerin soyu devam eder.”

Alvin Toffler’ın ‘dalgalara hükmeden’ Britanya’nın hükmedemediği bir yeni gelişmeyi dile getirdiği *Üçüncü Dalga*’sını okuyunca, Darwin’in misyonunu tiksinererek öğreniyorum:

“Sosyal evrim fikri, sanayileşmemiş toplumlara ‘aşâğılık, dolayısıyla yaşamayı hak etmemiş toplumlar’ muamelesi yapılmasını mazur gösterecek fikrî ve mantikî temeli meydana getiriyordu. Darwin’in kendisi, Tasmanya yerlilerinin katliamını, duyguya hiç yer vermeden yazmış; sonra da coşkunlukla savunurcasına şu kehanette bulunmuştur: ‘Bir gün medenî insanlar yeryüzündeki bütün vahşî ırkları yok edip, onların yerine geçecekler.’”

Sonra başka milletlerden de Darwin’ler türemiş. Almanya’dan Haeckel, Fransa’dan Le Bon, ve diğerleri çıkmış. Onların ektiği evrimci, materyalist ve de milliyetçi tohumlar ise Hitler’i, Mussolini’yi, az ötesinde Lenin’i, Stalin’i meyve vermiş. O zehirli meyvelerden Mussolini, “Öldüğümde, mezar taşıma yazılmasını istediğim şudur” demiş vasiyetinde: “Burada, tarihin gördüğü en zeki hayvanlardan biri yatıyor.” Yani, kendisi de kabul etmiş; fikriyatının insanlığa sığmadığını. Ama yine de diyeceğini demiş: ‘hayvan,’ ama ‘en zeki.’

Mussolini’yi vasiyetiyle baş başa bırakıp biraz daha batıya gidiyorum. Kulağımı uğultular dolduruyor: “Heil Hitler... Heil Hitler...” Ardından, badem bıyığı, alnının yarısını kapayan saç-

ları, histerik tavırları ile Hitler görünüyor: “Heil kendim.” İçinde beslediği vahşi hislerin kaynağını soruyorum. Darwinvari cevaplıyor: “Tabiat, zayıfların sayılarını sınırlamak için, onları şiddetli ve zor hayat şartlarına tâbi tutar.”

Hayatının gayesini soruyorum. Yine *Mein Kampf*tan cevap getiriyor:

“İnsanların hayatının en büyük gayesi, ırkların bekasıdır.”

Yani?

“Almanya ya bir dünya devleti olacaktır, ya da ortadan kalkacaktır.”

Hangisini istersiniz?

“Almanya er geç dünyanın efendisi olacaktır.”

O an, ‘efendi’nin ‘köle’si olacak milletler aklıma geliyor. O milletlerden birinin mensubu olarak, kendim de. “Bize ne olacak?”

Sadistçe gülüyor. “Sabanın önüne ilk önce mağlûp ırk koşuldu. Bilâhare, at insanın yerini aldı” diyor.

Mesajı açık.

“Ama bu vahşice bir düşünce” diyorum. Ne dese beğenirsiniz?

“Bu hadiseyi insanlık bakımından sukut telakki etmek, ancak deli bir barişçinin işidir.”

Yani, üstüne üstlük, bir de ‘deli’ damgası yiyorum ondan. Ama Karl Popper teselliye yetişiyor. Ona göre, deli olan ben değil, Hitler. Zira, Popper “Milliyetçilerin iddiaları, histerik birer hezeyandır” diyor. Ardından, Lord Acton’la tanışıyorum. Endişeli. “Milliyetçiliğin gayesi ne hürriyettir, ne refah... Milliyetçiliğin tuttuğu yol, maddî ve manevî çöküntülerle son bulacaktır” diye söyleniyor.

O sözü duyunca, ufukta iki dünya savaşını arıyor gözlerim. Şehir enkazları, yanık et kokuları, kokuşmuş cesetler, kan, bebek hıçkırıkları, yakılmış ormanlar, kan, gözyaşı, bozulmuş bağlar, iki bacağı kopmuş ihtiyar, çamura batmış fidan gibi delikanlı

ölüsü, kan, gözyaşı, vahşet, yine vahşet, vahşet üstüne vahşet...

İçim burkuluyor. 'Ben'ini yüceltmenin yolunu milletini yüceltmede bulan; milletini, dolayısıyla kendisini dünyanın efendisi görme uğruna milyonlarca, milyon kere milyonlarca minik dünyayı mahveden canilere lânet okuyorum. İlkinde onbeş, ikincisinde elli altı milyon insanın canına okuyan; yüz milyonlarca insanın kanını akıtan iki milletler savaşının vahşetiyle irkiliyorum. Çağdaş firavunlar, çağdaş nemrutlar, kendi firavunluğunu, kendi nemrutluğunu ispat için dünyayı yutmaya kalkmış, ama boğazında kalmış ya; velev ki yutsunlar, yine de tok olmayacaklar. Bunu da adım gibi biliyorum.

Yürüyorum. 'Ben'lik medeniyetinin insanlığa sunduğu vahşet tabloları arasında yürüyorum. Karşıma Arnold Toynbee çıkıyor. Üzgün. Milliyetçiliğin, 'çağdaş Batı toplumunun siyasî hayatını zehirleyen, felâket doğurucu bir baştan çıkarma aracı' olduğunu söylüyor. Bir yeni çalışmasından bahsediyor: *Medeniyet Yargılanıyor*. Ondan bir pasaj okuyor:

"Gözlerim, yeniden millî zaferler silsilesine uzandı. Alman zaferler silsilesi, İngiliz zaferler silsilesi, Fransız zaferler silsilesi. Bütün bu millî zaferler en sonunda ne ile sonuçlandı? Hiç. Hepsi boşu boşuna." Ve ekliyor Toynbee: "Fakat İslâm, zor bir manevî görevi yerine getirmek üzere, hâlâ yaşamakta..."

Ona göre, dünyayı bu felâketlerden kurtarmanın yolu, İslâm'ın her mahlûku kardeş sayan iman çağrısında.

"Haklısın" diyorum. "Doğrusun." Ama bir ukde kalıyor içimde: Bunu o 'ben' tutkunları nasıl kabul eder?

Kabul etmeyen bir ses, bilgiç bilgiç başını sallıyor:

"Biz kalblerimizle değil, kafalarımızla düşünmeliyiz."

Bakıyorum, sesin sahibi İsrail askerî istihbarat servisi eski başkanı Yehoshafat Harkabi. *Time*'dan Lance Morrow'a öyle söylüyor. Bana dönüp, "Harkabi'nin sesi, yakın bir karanlıktan çıkıyor" diye yorumluyor Morrow. Öbürü, umursamadan devam ediyor:

“İnsanlar bana soruyorlar: ‘İstedğin İsrail ne kadar geniş?’ Onlara diyorum: ‘Paris’ten Yeni Delhi’ye kadar.’ Diyorlar: ‘Ama bu çok büyük.’ Diyorum: ‘Ooo, pekâlâ. Ama gerçekçi konuşalım. Hangi büyük yeterlidir?’”

Ümitsizliğe düşüyorum. Harkabi yalnız değil çünkü. Dünyanın dört bir yanında aynı üstünlük iddiasını, aynı bencilliği, aynı ihtirası taşıyan nice firavun taslağı var.

Ama hayır. Dünyada başkaları da var. Saf, masum, sevecen, insan gibi insan başkaları da var. Hem de dünyanın her tarafında. Harkabi’nin ülkesi dahil.

İşte, bir İsraili çocuk, bir başka *Time* yazarı ile konuşuyor. Sene 1982. On yaşındaki Dror, Roger Rosenblatt’a şöyle anlatıyor:

“Geçen yaz, TV’de, Lübnan’ı bombaladığımızda yaptığımız tahribat gösterildi. Bütün çocuklar—ben dahil—zıpladık ve sevindik. Az sonra düşündüm: Bu intikam hissi iyi birşey mi?”

Cevap, ‘hayır.’ Zaten, bir Filistinli çocuk, hemen ekliyor: “Bu İsraili çocuklara bizden nefret etmek öğretildi. Onlar bizden nefret etmeye zorlandılar.”

Yani, onlar doğuştan nefret ile dünyaya gelmemişler. Biz de. Ben de. Doğuştan nefret hissi duyarak dünyaya gelinmemiş, ama dünyada birileri ve birşeyler bize nefreti öğretmişler. Alman’a Fransız, Fransız’a Alman nefretini; İsrailiye Filistinli nefretini; Yunan’a Türk, bana da Yunan, Ermeni ve Arap nefretini taşımışlar.

Ama çocuk, o saf ve masum yaratık, yine gerçeği seziyor. Ahmed gibi. Ahmed de kim mi? Kendisini bildi bileli savaşın içinde yaşayan bir Filistin çocuğu. Bir gün doktor olmayı ümit ediyor. Niye?

“Çünkü, insanımız doktorlara muhtaç. Hem, vücudun—başın, midenin, kalbin—nasıl çalıştığını görmeyi seviyorum.”

Kendisine bir soru geliyor: “Düşün ki Ahmed, sen İsrail’de çarpışan bir doktorsun. Yaralı bir İsrailiyi, yardım etmen için

sana getiriyorlar. Bir Filistinli mi, bir doktor mu olursun?”

“Bir doktor” diyor Ahmed. Hem de tereddütsüz. “Önce insanım...” diyor yani.

Sonra Kamboçya'ya geçiyorum. *Ölüm Tarlaları*'nın ülkesine. Ölüm tarlasına dönmüş koca bir ülkede, yüzlerce ve binlerce ölümün şahidi olarak yurdunu terk durumunda kalan bir çocuk, bir gazeteciyle konuşuyor: “Diyelim ki bir kayıktasın. Yanında başka biri daha var. Kayık ikinizi birden taşıyamıyor. Ya onu denize atacaksın, ya sen öleceksin. Ne yaparsın?”

Cevap çok vurucu: “Onu atmam.”

“Ama o zaman öleceksin.”

“Olsun; onu atmam. Ölürsük, birlikte ölürüz.”

Ve Kamboçya'dan, psikiyatrist Robert Coles'ün eşliğinde, onun *The Political Life of Children*'ına dalıp, İrlanda'ya uzanıyorum. Ulster'deyim. Burası, Katolik-Protestan ihtilâfı görüntüsü altında İrlandalı-İngiliz kavgasının yaşandığı bir şehir. Orada Coles bana anlatıyor: “Yazın, her gün biri Katolik, biri Protestan, iki danışman psikolog kontrolünde, hem Katolik, hem Protestan çocukları beraberce kıra götüren bir otobüsle gidip geldim. Yukarıda, şehrin dışında bir tepede birbirleriyle kardeş kardeş oynayan, barış içinde gülüp eğlenen çocuklar, akşam üzeri herşeyi unutuyor; nedense, mahallelerine geldiklerinde, birden kavgaya başlıyorlar! Neden? Bu soruyu hangi çocuğa sorduysam, hep aynı cevabı aldım: ‘Eee, artık eve dönüyoruz ya!’”

Ama eve dönmeyi de istemiyor çocuklar. “Orada, tepede çok iyi vakit geçiriyoruz” diyor biri. On bir yaşındaki George. “Keşke hep orada yaşasaydık.” Orada. Kâinatla beraber. Kardeş kardeş.

Ama şehirdeyiz. Yanımızda, on iki yaşında bir kız çocuğu. Adı Kate. Yan sokaktan İngiliz askerleri geçiyor. Kate eliyle onları gösteriyor. “O askerlere acıyorum. Bunu kendime yediremiyorum, ama acıyorum işte. Güzel Rabbim bizi de, onları

da yaratmış. Birbirimize düşman olmamızı istemiyordur herhalde. Okulda bize verilen o tarih kitaplarını okudum. Ama hâlâ neden birbirimizi öldürdüğümüzü anlayamıyorum.”

Kate başını öne eğmiş, iki elini kavuşturmuş halde, iki elinin işaret parmağını döndürerek, konuşmayı sürdürüyor:

“Hangi ülkede yaşarsak yaşayalım, Allah’a sadık kalmak zorundaymız. Ülke önemli değilmiş. Çok sevdiğim bir rahibe bana öyle söyledi. Ben de o gün öğleden sonra, İngiliz askerleriyle dost olmaya karar verdim. Onlara, ‘Baksanıza,’ dedim, ‘Allah bizi buraya birbirimizden nefret edelim diye koymadı.’

“İçlerinden biri durdu:

“‘Haklısın küçük kız’ dedi.”

Ve bu çocuk manzaraları içinde, ben de, ‘ben’imden, dünyayı yutsa da doymayan, ama dünyayı kana bulayan ‘ben’imden kurtulmanın ilk düğümünü yakalıyorum: insanlığımın, insanca özelliklerimin farkına varmak!

Ardından, Schiller ile, o ünlü Alman şairi ile tanışınca, ikinci düğüm de açılır gibi oluyor. Onun *Felsefi Mektuplar*’ında şunları okuyorum:

“Dünyanın bütünlüğü içinde, her çeşit mükemmelliğin var olması gerekir. Aklın kavradığı herşey, yaratılışın bu geniş mânâsı içinde, karşı konulmaz bir varlık hakkına sahiptir. Tabiatın uçsuz bucaksız derinliklerinde, hiçbir faaliyet ihmal edilemez; her yeri kuşatan mutluluk içinde hiçbir zevk ayırımı istenemez. İlâhî Sanatkârın eserinde, her parçanın eşsiz değeri ayrıca gözetilmiştir.”

Schiller, sözü buradan alıp insanların dünyasına getiriyor. Bu vesileyle, bir vahşi ile bir kültürlü adam mukayesesi yapıyor. O kültürlü adam, galiba benim. Schiller, hakkımda şu hükme varıyor:

“Bir vahşi, fikrimce, hemcinslerinin hayallerinin aşkı ile kendisinden geçen bir kültürlü gölge adamdan çok daha gerçek bir varlıktır. Vahşinin kulübesinde her yabancıya yer vardır

ve herkesi 'kardeşim' diye, sessiz bir âlicenapllıkla kabul eder ve nereden geldiğini sormaz. Tembel kozmopolitin coşup taşan kalbinde ise, kendisinden başka kimseye yer yoktur.”

Olamaz ki... Çünkü, o 'vahşi,' kâinatdaki her bir varlığın ayrı bir değeri olduğunu ve hepsinin yaratılış noktasında bir ve eşit olduğunu kavramıştır; ama o ikinci, yani ben, bir karadelik gibi herşeyi kendime mal ederken, kâinatın uçsuz bucaksız derinliğinin bile farkına varamamışındır.

Bütün o 'ben'ler kavgasının özü de, işte burada olmalı, diye düşünüyorum. Aklımdan, kavganın içinde kaldıkça kavgadan kurtulmak olmaz, diye geçiyor. İnsan, meselesini çözmek için, onun dışına çıkmalı önce.

Ve öylece hayal gemime biniyor, 'ben'im, 'ben' kavgamın, kavgamızın mekânı olan dünyanın dışına çıkıyorum. Ötelere açılıyorum. Dünyadan ötelere...

Dünya, uzaktan ülke ülke fark edilir halde yine. Sonra millî sınırlar kayboluyor; hayal-meyal kıt'alar kalıyor sadece. Sonra mavi-beyazlı bir yuvarlak küreye dönüşüyor dünya. Sonra bir hilâl, bir nokta... Derken, görünmez oluyor...

Sanki bir hiçmiş gibi...

